

İNGİLTERE'NİN ESAS TEŞKİLÂTI

Yazan: MONTESQUIEU (*L'Esprit Des Lois* XI, 6)

L. L. F. koleksiyonunda ve Yakın Doğu Fransız kültürü komitesinin idaresinde yayımlanan EXT-RAİTS'den çevrilmiştir.

Çeviren: Asistan Mukbil ÖZYÖRÜK

Her devlette üç çeşit erk vardır: Yasama erki; devletler hukuku ile ilgili işleri yürütme erki; ve medenî hukukla ilgili işleri yürütme erki.

Birinci erkle hükümdar veya idareci, geçici veya sürekli kanunlar yapar ve yapılmış bulunanları da düzeltir veya yürürtükten kaldırır. İkinci erkle savaş veya barış yapar, elçi gönderir veya kabul eder, güvenliği kurar, istilâları önler. Üçüncü erkle suçları cezalandırır veya kişiler arasındaki anlaşmazlıkları yargılar. Bu sonuncu erke «Yargı erki» ve diğerine de sadece «Devletin yürütme erki» adı verilir.

Bir vatandaş için siyasî hürriyet, herkesin, kendisini güvenlik içinde saymasından doğan zihin ferahlığıdır; ve bu hürriyetin var olabilmesi için hiç bir vatandaşın bir diğerinden korkmayacağı bir hükümet bulunmalıdır.

Eğer aynı idarenin kişilik veya yapısında, yasama erki yürütme erkiyle birleşmişse, hiçbir şekilde hürriyet yoktur. Çünkü aynı monark'ın veya aynı senato'nun, zalimce yürütmek için zalimce kanunlar yapmasından korkulabilir.

Yargı erki de, yasama ve yürütme erklerinden ayrılmış değilse gene hürriyet yoktur. Eğer bu erk, yasama erkiyle birleşirse, vatandaşların hayat ve hürriyetleri üzerindeki idare, keyife kalmış bir idare olur. Çünkü yargıç, kanun koyucusu durumuna geçer. Şayet yargı erki, yürütme erkiyle birleşirse, yargıç, korkunç bir zalim kesilir.

Şu üç erki de aynı kişi veya, ileri gelenlerin veya asillerin veya halkın aynı kurulu kullanırsa herşey mahv olur: Kanun yapma erki, kamu kararlarını yürütme erki, suçları veya kişiler arasındaki anlaşmazlıkları yargı erki.

Avrupa'nın çoğu kiralıklarında hükümet hafifletilmiştir; çünkü ilk iki erki kendi elinde tutan hükümdar, üçüncü erkin kullanılmasını kendi uyruklarına bırakmıştır. Bu üç erkin padişahın kişiliğinde birleşik bulunduğu Türk ülkesinde, korkunç bir müstebitlik yürür.

Bu üç erkin birleşik bulunduğu İtalya cumhuriyetlerinde hürriyet, bizim kiralıklarımızdakinden daha azdır; hükümetin ayakta durabilmesi için, Türklerin hükümetindeki kadar şiddetli çarelere başvurmak zorluğu vardır. Devlet soruşturucuları ve istediği zaman herkesin, içine bir suçlandırma kâğıdı atabileceği sandıklar bunu ispat eder.

Bu cumhuriyetlerde bir vatandaş ne durumda bulunur, artık siz düşünün. Aynı idareciler kitlesi, kanunu yürütme yolunda, zaten gene kanun koyucusu sıfatıyla kendi kendine verdiği tam bir yetkiye sahiptir; genel emirleriyle devleti silip süpürebilir; ve yargı erki de kendisinde bulunduğu için, özel emirleriyle de herhangi bir vatandaş mahvedebilir.

Orada bütün iktidar, bir bütün halini almıştır; zalim bir hükümdarın varlığını belli eden bir dış gösteri bulunmamasına rağmen, bu olay her an hissedilir.

Müstebit olmak isteyen hükümdarlar da, bütün idare otoritelerini kendi kişiliklerinde birleştirmekle işe başlamışlardır; birçok Avrupa kiralıkları, devletlerinin bütün yüksek yetkilerini kendi kişiliklerinde toplamışlardır.

İtalya cumhuriyetlerindeki tam irsi aristokrasi, Asyanın müstebitliğine tam anlamında uymaz, zannediyorum. İdarecilerin bolluğu, çok defa idareyi yumuşatır; uygunlaştırır. Bütün asiller aynı hevesler peşinde koşmaz; birbirlerini düzeltten ve düzenliyen makamlar kurulur. Bu yolda, meselâ Venedik'te, kanun koyucusu olarak bir «Büyük meclis» vardır; «Pregadi» ler yürütme, ve «karanti» ler de yargı erkini kullanır. Fakat bu işin fenalığı şuradadır ki, bu çeşitli makamlar aynı zümreden idareciler tarafından işgal edilmiştir. Bu ise, sonuç bakımından, gene bir tek erk demektir.

Yargı erki sürekli bir senato'ya verilmemeli, fakat gereği kadar sürecek bir mahkeme kurulması yolunda, yılın belirli zamanlarında kanuna uygun olarak halk kitlesinden seçilecek kimseler tarafından kullanılmalıdır.

Bu şekilde, insanlar arasında pek korkunç görülen yargı erki, ne belirli bir zümrenin ve ne de belirli bir mesleğin elinde olduğu için, söz yerindeyse, korkunçluğunu kaybeder ve bölüme gelmez olur. Artık yargıçlarla daima karşı karşıya bulunulmaz; ve artık idareciden değil, idareden korkulur.

Aynı şekilde, büyük suçlandırmalarda, kanuna uygun olarak, suçlunun da yargıcı seçebilmesi lâzımdır; veya suçlu, hiç olmazsa, istediği kadar yargıcı reddedebilmelidir ki geri kalanları o seçmiştir sayabilelim.

Geri kalan öteki iki erk, hiçbir özel kişi üzerinde kullanılmadıkları için, daha ziyade idarecilere veya sürekli makamlara verilebilir. Çünkü bunlardan biri, devletin genel iradesi, öteki de bu genel iradenin yürütülmesi işidir.

Mahkemeler, değişmez olmayabilir; fakat hiç değilse hükümler, kanunun belirli bir metni olmak bakımından «Değişmez» olmalıdır. Hükümler, yargıcın özel bir oyu veya görüşü olsalardı, cemiyet içinde, insana düşen ödevlerin ne olduğu bilinmeden yaşanırđı.

Sanığın aklına, kendisine fenalık etmek isteyen insanların ocağına düştüğü düşüncesi gelmemek için, yargıçların da sanığın sosyal durumunda veya onun eşitleri olması lâzımdır.

Eğer yasama erki, iyi hal sahibi vatandaşların tevkif edilmesi yetkisini yürütme erkine bırakırsa, gene hürriyet yoktur; meğer ki bu vatandaşlar, kanunun emrettiği bir suçlandırmaya, geciktirilmeden cevap vermek için tevkif edilmiş olsunlar. Bu durumda vatandaşlar gerçekten hürdürler; çünkü gene ancak kanunun kudretine boyun eğmiş bulunuyorlar.

Fakat yasama erki, devlete karşı bazı gizli birleşmeler, veya dışardaki düşmanlarla bazı anlaşmalar önünde kendisini tehlikede görürse, sanık vatandaşların belirli ve kısa bir zaman için tevkifi yolunda, yürütme erkine yetki verebilir; bu vatandaşlar, hürriyetlerini, onu daima muhafaza edebilmek içindir ki, kısa bir süre kaybetmiş olurlar.

Nasıl hür bir devlet içinde, hür bir ruha sahip her insan kendi kendisini idare etmeliyse, halkın da, bir bütün halinde olarak, yasama erkine sahip olması lâzımdır. Fakat bu iş, bazı büyük devletlerde imkânsız ve bazı küçük devletlerde de çok zor olduğu için, halkın bizzat yapamadığı şeyi temsilcilerinin aracılığıyla yapması gerektir.

Herkes kendi ilinin ihtiyaçlarını, öteki illerinkinden daha iyi bilir; kendi komşularının niteliklerini öteki yurttaşlarınkinden daha iyi tanır. Bundan ötürü, Yasama Kurulunun üyeleri, millet kitlesinden genel olarak seçilmemeli, fakat her belli başlı bölge için, ancak orada oturanlar temsilci seçmelidirler.

Temsilcilerin en büyük imkânları, işler hakkında tartışabilir olmalarıdır.

Halk, bu tartışma için hiç elverişli değildir; ve demokrasinin en büyük kusurlarından biri de budur.

Kendi seçmenlerinden bir genel güdü (=instruction) almış olan temsilcilerin, her özel meselede, Alman diyet meclislerinde olduğu gibi, ayrıca bir özel güdü almaları gerekmez. Bu durumda, temsilcilerin sesinin, tam anlamında, milletin sesi olacağı gerçektir; fakat bu durum işleri sürünce mede bırakır; her temsilciyi ötekilerin üstüne çıkarır ve en acele durum-

larda, milletin bütün kuvveti, en ufak bir özel keyifin önünde geriler.

Mösyö Sidney, pek yerinde olarak der ki: Eğer milletvekilleri, Hollanda'da olduğu gibi milletin ancak bir bölümünü temsil ederlerse, kendi seçmenlerine hesap vermek zorundadırlar; fakat İngiltere'de olduğu gibi, eğer milletvekilleri il (=bourg) lerin temsilcileri ise durum başkalaşır.

Çeşitli bölgelerdeki bütün vatandaşlar, temsilciyi seçmek için oy verebilmek hakkına malik olmalıdırlar. Yalnız özel iradeleri olmadığı herkesçe tanınmış bir şekilde aşağılık durumunda olanlar bundan dışarda kalır.

Eski cumhuriyetlerin bazılarında büyük bir sakınca vardır: Halk, yürütülmesi gereken kesin ve işlemleri kararlar almak hakkını haizdi; fakat bu kararları yürütmekten de kendisi tamamen acizdir. Ancak temsilcilerini seçmek içindir ki, halk, hükümete iştirak edebilir; bu kadarı onun yapabileceği bir iştir. Zira insanların gerçek yeterlik derecelerini kesin olarak bilen adam az bulunursa da, hemen herkes, kendi seçtiğinin, genel bakımdan ötekilerin büyük bir kısmından daha aydın olup olmadığını bilebilir.

Bir devlette her zaman, doğumu, zenginliği veya şöhreti üstünleşmiş insanlar bulunur. Fakat bunlar, halk arasına karıştıkları ve herkes gibi bir tek oy sahibi oldukları takdirde, kamu hürriyeti onlar için adeta bir esirlik demek olur ve bu hürriyetin savunmasında, onların hiçbir kârları olmaz; çünkü alınacak kararların çoğu onların aleyhinedir. Bundan ötürü, bu gibilerin yasama işlerindeki hakları, devlet içinde malik buldukları diğer haklarıyla nispetlendirilmelidir. Bu ise onların, halkın teşebbüslerini, ve halkın da onlarınkini önliyecek birer kurul meydana getirmeleriyle olur.

Bu suretle yasama erki, her birinin kendi meclisleri, kendi öz tartışma ve kararları, kendi ayrı görüş ve menfaatleri olacak olan bir asiller kurumu ile halkı için seçilmiş diğer bir kuruma teslim olur.

Bahsettiğimiz üç erkten yargı erki, bir bakıma önemsizdir. Geriye iki erk kalmaktadır; bunların da, kendilerini düzelterek ve yumuşatacak düzenleyici bir erke ihtiyaçları vardır; yasama kurumunun asillerden meydana gelen bölümü bu amacı elde etmeğe tam elverişlidir.

Asillerin kurumu irsî olmalıdır. Zaten herşeyden önce mahiyetinden dolayı da irsîdir ve bunların, esasında nefret edilen imtiyazlarını muhafaza yolunda dikkat edilmelidir. Bu imtiyazlar, her bir devlette, daima tehlikededirler.

Fakat irsî bir kudretin, halkın yararını unutup kendi yararının peşinden koşması mümkün bulunduğundan, meselâ vergi kesme kanunlarında olduğu gibi, zarara sokulmasından korkulan ve çok önemli bir menfaat olan işlerde,

bu kudretin yasama alanındaki rolü «önleme (veto) hakkı» olmalı, fakat «kendiliğinden düzenleme = yasama imkânı» olmamalıdır.

«Düzenleme = yasama hakkı» adı altında, kendiliğinden emir verme veya bir başkası tarafından emredilene düzeltme hakkını kastediyorum. «Önleme = veto hakkı» adı altında da, herhangi bir kimse tarafından alınmış bir kararı iptal etmeği kastediyorum ki, Roma tribünlerinin yetkisi işte böyleydi. Ve her ne kadar, onama (= tasvip) hakkına malik olan, önleme hakkına da malik olabilirse de, onamak, önlemek, hakkının kullanılmadığını açıklamak demektir ve kuvvetini önleme hakkından alır.

Yürütme erki, bir monarkın elinde bulunmalıdır; çünkü hükümetin, hemen daima geçici bir faaliyete ihtiyaç gösteren bu bölümü, bir kişi elinde, bir çok kişilerde olduğundan daha iyi idare edilir. Buna karşılık yasama yetkisi, genel olarak, bir kişi yerine birçok kişiler tarafından daha iyi kullanılır.

Eğer bir monark bulunmazsa, ve yürütme yetkisi, yasama kurulundan alınmış belirli sayıda kişilere teslim edilirse, ortada gene hürriyet yoktur; çünkü bu iki erk birleşmiş olacaktır; çünkü aynı kişiler, aynı zamanda iki erke birden sahip bulunacaklardır.

Eğer yasama kurulu çok uzun bir süre toplanmazsa, hürriyet gene ortadan kalkar. Zira, şu iki şeyden biri olur: Ya artık hiçbir yasama işinde bulunulmaz ve devlet anarşi içine düşer; yahut da bu işler yürütme erki tarafından görülür ve bu erk «mutlak» bir erk halini alır.

Yasama kurulunun daima toplu bulunması da faydasızdır. Bu durum, temsilciler için sakıncalıdır. Zaten yürütme erkini de çok meşgul eder; ve yürütme erki de, artık işleri yürütmeğe değil de, kendi üstünlüklerini ve yürütme yolundaki hakkını savunmağa başlar.

Üstelik yasama kurulu sürekli olarak toplanmış bulunursa, ölen temsilcilerin yerine yenilerinin getirilmesinden başka bir iş yapılmıyabilir; ve bu durumda, yasama kurulu bir kere içinden bozuldu mu, artık düzeltme çaresi yoktur. Bir çok yasama kurulları birbirlerinin yerine geçtikleri vakit, mevcut yasama kuruluna kötü gözle bakan halk bütün ümidini bundan sonra gelecek olan yasama kuruluna bağlar. Fakat yasama kurulu, daima aynı kalırsa, halk onun artık bozulduğunu bildiği için, yaptığı kanunlara hiçbir ümit bağlamaz. Ya gazaba gelir, yahut da ilgisizliğe düşer.

Yasama kurulu kendi kendisine toplanmamalıdır; zira bir kurul, ancak toplu bulunduğu zaman irade sahibi sayılır; ve eğer tam oybirliği ile toplanılmazsa, hangi bölümün yasama kurulu olduğu kesin olarak söylenemez; toplantı halinde bulunan bölüm mü, yoksa toplanmamış olan bölüm mü?

Eğer yasama kurulu, kendi toplantısını ancak kendisi ertelemek hakkını haiz bulunursa, asla toplantılarını erteleyebilir. Bu durum ise, yürütme erkine karşı kötü niyet beslediği zaman çok tehlikeli olabilir. Zaten yasama kurulunun toplanması için, bazan, belirli bir an, her zamandan daha elverişli olabilir. O halde, bu kurulların toplantı zamanını ve süresini düzenleme işi, bunu gereği gibi kullanmak üzere yürütme erkine ait olmalıdır.

Eğer yürütme erki, yasama kurulunun hareketlerini frenlemek hakkını haiz olmazsa, yasama kurulu müstebitleşir; zira aklına gelebilen her türlü yetkiyi kendi kendisine verebileceği için, diğer bütün erkleri ortadan kaldıracaktır.

Buna karşılık, yasama erkinin de, yürütme erkini frenlemek yetkisi olmamalıdır. Çünkü yürütme işi, zaten kendi mahiyeti icabı sınırlanmış olduğundan, onu sınırlamağa kalkmak faydasızdır. Üstelik de yürütme erki, daima geçici işlerle uğraşmaktadır. Roma'da, tribünlerin yetkisi zararlı olmuştur; çünkü bu yetki yalnız yasama işini değil, fakat yürütmeyi de frenleyebiliyor, bu ise büyük fenalıklara yol açıyordu.

Hür bir devlet içinde, yasama erki, yürütme erkini frenlemek hakkını haiz olmamak gerekirse de, kendi yaptığı kanunların nasıl uygulandığını incelemek hakkını haizdir. Bizim bu hükümetimiz, işte bu sebeplerden ötürü, efor (=éphore) ve kozm (=cosme) ların kendi hareket hatlarından hesap vermedikleri Girit ve Lâkedemonya hükümetlerinden üstündür.

Yasama erki tarafından yapılacak bu incelemenin mahiyeti ne olursa olsun, yasama erki, yürütme erkini kullananın kişiliğini ve bundan ötürü de onun bu erki kullanış şeklini yargılamak hakkını haiz olmamalıdır. Bu kişi kutsal olmalıdır; çünkü bu, yasama erkinin zulüm yapmasını önlemek için devlete lâzımdır. Eğer suçlandırılır veya yargılanırsa, artık hürriyet de ortadan kalkar.

Bu durumlarda, devlet bir monarşi olmaz, fakat hür olmıyan bir cumhuriyet halini alır. Fakat yürütme erkinin başı, ancak, kötü kalpli olan ve bakan sıfatıyla kanunlardan nefret eden danışmanlar aracılığıyla fena yürütümde bulunmuş olabileceğinden, gene ancak bu kişiler aranmalı ve cezalandırılmalıdır...

Her ne kadar, genel olarak, yargı erki, yasama kurulunun hiç bir bölümü ile birleştirilmemeliyse de, bunun, yargılanacak olan kişinin, kişisel yararına dayanan üç ayrılığı vardır:

Büyükler daima kıskanırlar; bunları eğer halk yargılırsa, hür bir devlette kendi akranları önünde yargılanan vatandaşların haiz oldukları en ufak imtiyazlardan bile istifade edemezler ve durumları tehlikeye girer. O

halde asiller, milletin genel mahkemeleri önüne çağrılmamalı, fakat yasama kurulunun asillerden meydana gelen bölümü önünde yargılanmalıdırlar.

Bazan öyle durumlar olabilir ki, aynı zamanda hem keskin gözlü ve hem de kör olan kanun, çok sertlik gösterebilir. Fakat evvelce de söylediğimiz gibi, milletin yargıçları, cansız birer varlıkmışlar gibi hareket ederek, kanunun sözlerini, ne kuvvetini ve ne de sertliğini değiştirmeden, sadece telâffuz eden birer ağızdır. O halde, demin başka bir meselede de dokunduğumuz gibi, yasama kurulunun bu zor durum karşısında bir mahkeme sıfatını alan bölümüdür ki, bu meselede de bir mahkeme rolü oynayacaktır. Ancak bu kurulun üstün otoritesidir ki, daha hafif hükümler koyarak, kanunu, gene kanun yararına yumuşatır.

Gene bazen öyle durumlar olabilir ki, kamu işlerindeki bazı vatandaşlar halkın haklarını çiğnerler ve yargıçların cezalandırmadıkları veya cezalandırmak istemedikleri suçlar işlerler. Fakat, genel olarak, yasama erki yargılayamaz; hele böyle özel bir durumda, dâvadaki taraflardan birini yani halkı kendisi temsil ettiği için, büsbütün yargılayamaz. O halde, yasama erki ancak suçlandırabilir. Fakat kimin önünde suçlandıracak? Kendisinden aşağı durumda bulunan ve kendisi gibi halktan meydana gelmiş ve bundan ötürü de bu derece yüksek bir savcı tarafına kapılıverecek olan genel mahkemelerin önüne gidip eğilecek midir? Hayır. Halkın onurunu ve özel kişinin de güvenliğini korumak için, ahaliden kurulan yasama kurulunun, yapacağı suçlandırmayı, asillerden kurulan ve bu birinci kurul ile aynı yararları ve duyguları olmıyan ikinci yasama kurulu önünde yapacaktır. İşte, bizim tasarladığımız hükümetin iyiliği bundadır. Halbuki ekseri eski cumhuriyetlerdeki sakatlık, onlarda halkın hem yargıç hem de savcı olmasından doğmuştur.

Dediğimiz gibi, yürütme erki, önleme yetkisine malik bulunmasından ötürü, yasama işlerinde de yer almalıdır: Zira tersine durumda, bütün üstünlük ve yetkilerini kaybedebilir. Fakat eğer yasama erki, yürütme işlerine karışacak olursa, yürütme erki gene aynı şekilde, zayıflar ve ortadan kalkar. Eğer düzenleme yetkisini kullanarak, monark da yasama işlerine karıştırsa, hürriyet ortadan kalkar. Fakat gene de kendi kendisini korumak için yasama işlerinde pay alması gerektiğinden, bu karışmasının, «önlemek yetkisi» şeklinde olması lâzımdır.

Roma'da hükümet şeklinin değişmesine sebep, yürütme erkinin bir bölümünün elinde olan Senato ile, diğer bölümünün elinde olan yargıç ve yüksek memurların, ahalide olduğu gibi önleme yetkisini haiz bulunmamalarıdır.

İşte bütün bunlar, bahsettiğimiz hükümetin temel kuruluşudur. Burada

yasama kurulu iki bölümden meydana geldiğinden, bunlardan her biri, zaten karşılıklı olan «önleme yetkisi» sayesinde diğerini frenleyecektir. Her ikisi de yürütme erki tarafından sınırlandırılacak, yürütme erkini de bunlar sınırlıyacaklardır.

Bu üç erk, esasta, bir hareketsizlik, bir duruş meydana getirirler. Fakat eşyanın zaruri hareketi neticesi, kendileri de harekette bulunmağa mecbur oldukları için birbirleriyle uygun hareket etmek zorunda kalacaklardır.

Yürütme erkinin yasama işlerinde yer alması, ancak «önleme yetkisi» dolayısıyla olduğundan, bu erk, işlerin görüşülmesine ve tartışılmasına iştirâk etmeyecektir. Tekliflerde bulunması da zaruri değildir; çünkü alınan kararları daima onamayabileceği için, yapılmasını istemediği teklifler üzerine alınan kararları da reddedebilir.

İşleri bütün ahalinin birlikte tartıştığı bazı eski cumhuriyetlerde tekliflerin yürütme erki tarafından yapılması ve yürütme erkinin de tartışmalara girişmesi tabî idi; çünkü bu olmaksızın işler karışabilirdi.

Eğer yürütme erki, halkın onamasını almadan vergi tesbit ederse, gene hürriyet kalmaz. Çünkü yürütme erki, yasama işlerinin en önemlisi olan bir meselede yasama erki halini almış olur.

Eğer yasama erki, vergileri, seneden seneye değil de daimî olarak evvelden tesbit ederse, bizzat kendi hürriyetini kaybetmesi tehlikesi vardır. Çünkü artık yürütme erki ona tâbi olmaktan çıkar. Çünkü kullanılan yetki daimî olarak kullanılmış olduğu için, artık kullanılmış olan bu yetkinin filâna yahut falana ait olması, bu yetkinin kullanılmış olmasından doğan sonucu değiştirmedeği için, önemli değildir. Yasama erki, yürütme erkinin eline teslim ettiği deniz ve kara kuvvetlerinin durumunu da her sene yenden değil de, bir defa ve daimî olarak düzenlerse, durum gene aynıdır.

Yürütme erkini elinde bulunduranların zulüm yapmamaları için, onların eline teslim edilen ordunun, Roma'da Marius'un zamanında olduğu gibi, halktan bir ordu olması, halkın zihniyetini taşıması lâzımdır. Ve bunun da böyle olabilmesi için iki çare vardır: Ya orduda hizmet görenler, evvelce Roma'da olduğu gibi, kendi hareketlerinden halka hesap verebilmek için yeter derecede varlıklı olmalı ve ancak bir yıl için hizmete girmiş bulunmalı; yahut da daimî kıtalar bulundurulur ve bunları teşkil edenler milletin kötü vatandaşlarından iseler, yasama erki her istediği zaman bunları dağıtabilmelidir. Askerler vatandaşlarla birlikte oturmalı ve ayrı ordugâhlar, kışlalar, askerî bölgeler bulunmamalıdır.

Bir kere ordu kuruldu mu, artık doğrudan doğruya yasama kuruluna

değil, yürütme erkine bağlı olmalıdır; çünkü ordu, düşünür, kararlaştırır değil, fakat işler bir kurum olduğundan durum bunu gerektirir.

İnsanların zihniyetleri icabı, cesaret sakinliğe, faaliyet ihtiyatkârlığa, kuvvet nasihata üstün tutulagelmıştır. Ordu, Senato'yu asla umursamıyacak ve kendi subaylarına saygı gösterecektir. Sakin ve kendisine emretmeğe lâ-yık olmıyan insanlardan müteşekkil saydığı bir kuruldan verilecek emirleri dinlemeyecektir. Böylece eğer ordu Senato'nun emrine verilirse, hükümet, bir askerî kükümet halini alır. Şayet bu her zaman böyle olmamışsa, bazı olağanüstü şartlar tesir etmiş demektir; ordu daima ayrı tutulmuştur; her biri kendi illerine bağlı birçok teşekküllerden tereküp etmiştir; başkent olan şehirler, pek mükemmel şehirler olmuşlardır; kendi durumlarına dayanarak savunmuşlardır; hiç asker bulundurmamışlardır.

Hollanda Venedik'ten daha çok güven içindedir. Ayaklanan kıtaları su altında bırakabilir, açlıktan öldürebilir. Kıtalar, kendilerine dayanma imkânı verecek şehirlerde bulunmamaktadırlar. Bundan ötürü, dayanabilmeleri kendi ellerinde değildir.

Eğer ordu, yasama kurulunun komutası altında bulunuyorsa ve eğer bazı özel şartlar, hükümeti bir askerî hükümet durumuna geçmekten önlüyorsa, bu sefer de başka sakıncalar belirir; iki halden biri olur: Ya ordu hükümeti ortadan kaldırır; yahut hükümet orduyu çürütür.

Bu çürütme, felâketli bir sebepten ileri gelmiş demektir; yani hükümet de çürüktür.

Tacite'in «Cermenlerin örf ve âdetleri hakkında» ki olağanüstü güzel eseri okunacak olursa, İngilizlerin kendi «siyasî hükümet idelerini» cermenlerden aldıkları görülür. Bu güzel hükümet sistemi, cermenlerde mevcuttur.

Her insan işinin ve varlığının bir sonu olduğu gibi, bahsettiğimiz devlet de bir gün hürriyetini kaybedecektir. Roma, Lâkedemorya, Kartaca ortadan kalktılar. Bahsettiğimiz devlet de, yasama erki, yürütme erkinden daha çok bozulduğu takdirde artık yok olacaktır.

İngilizlerin, gerçek hürriyetten bugün de faydalanıp faydalanamadıklarını incelemek bana düşmez. «Bu gerçek hürriyet, onların kanunlarında tesbit edilmiştir» demek bana yeter; üst yanını araştırmam.

Ben, diğer hükümetleri kötölemek veya bu aşırı siyasî hürriyete sahip hükümetin, biraz daha mutedil derecede hür olan hükümetleri ortadan kaldırması gerektiğini öne sürmüyorum. Ben bunu nasıl isterim? Ben ki, fazla akılın bile daima faydalı olmadığına ve insanların, kenarlardan ziyade ortada rahat edeceklerine inanan bir insanım.